

'Juf, leer mij het zelf te doen!'

Over de ogenschijnlijke controversen tussen pedagogiek en onderwijskunde; kindgericht of sportgericht lesgeven in het bewegingsonderwijs

Tijdens mijn stagebezoeken, raak ik vaak in gesprek en in discussie met mijn mede-opleiders over wat er nu eigenlijk centraal moet komen te staan in de lessen bewegingsonderwijs. Natuurlijk vinden we elkaar in onze algemene doelstelling, namelijk: beter leren bewegen. Maar doen we dat vooral in het licht van de vorming en persoonlijke ontwikkeling van onze leerlingen, of willen we ze vooral 'klaarstomen' voor de maatschappij en, met name, de sportcultuur? Laten we onze aanpak vooral bepalen vanuit de pedagogiek of vanuit de onderwijskunde? Deze controverse bepaalt ook de discussie over ons onderwijs in 2032: kernvakken centraal of ook voldoende aandacht voor cultuur en Bildung?

TEKST HERMAN VERVELD FOTO'S HANS DIJKHOFF

Prof. Dr. Robert Prohl (1999), de Duitse evenknie van Bart Crum, heeft onze vakwereld met zijn 'Pendelschwung' op een beeldende en heldere manier duidelijk gemaakt dat het professioneel beïnvloeden van sport- en beweegactiviteiten zich in de loop der geschiedenis altijd heeft bewogen tussen individuele ontplooiing aan de ene en maatschappelijke toerusting aan de andere kant: vanuit de reformpedagogiek ('vom Kinde aus') naar de 'realistische Wende' in de jaren 70 van de vorige eeuw ('Sportunterricht'). Vrij vertaald naar de Nederlandse situatie betekent dit voor ons vakgebied bijvoorbeeld, pendelen tussen de beweegpedagoog Gordijn en de sportdidacticus Timmers. En natuurlijk zien we Crum en Stegeman hiertussen laveren.

Kijken naar zelfstandig leren

Als we nu in dit Topic de mate van zelfstandig leren van onze leerlingen in de lessen bewegingsonderwijs verder onder de loep willen nemen en eventueel willen bevorderen, dan zullen we zeker rekening moeten houden met deze pendelbeweging. Hetzelfde geldt natuurlijk ook als we het samenwerkend leren als thema hadden genomen. De wijze waarop en de mate

waarin je bijvoorbeeld tijdens bewegingsgerichte lessen met leerlingen naar 'zelfverantwoordelijke zelfbepaling' (Langeveld, M.J., 1979) wilt toewerken, verschilt nogal met de didactische- en methodische overwegingen binnen een BSM les (Be Sports-Minded, 2012). Met andere woorden: wordt je vakvisie vooral en mede gekleurd door reformpedagogen als Montessori, Dewey en Parkhurst (Daltononderwijs), dan wordt zelfstandig leren vooral verbonden met een leerlinggerichte ontwikkelingslijn. Wordt het echter meer ingegeven door sportgerichte leertheorieën, dan zie je een verschuiving naar een leerstof- en docentgerichte ontwikkelingslijn, met vooral eindspel- en ideaaltypische bewegingsvormen. Hier dien je als vakleerkracht goed bewust van te zijn, want onderwijs als zelfontplooiing voor kinderen uit de betere milieus is vaak geen probleem. Vanuit hun achtergrond beschikken zij wel over de discipline, vaardigheden en kennis die van hen wordt gevraagd. Kinderen uit de achterstandswijken zijn dan echter vaak de klos. Mede daarom willen we in dit Topic een sterk pleidooi houden voor het samengaan van zowel de persoonlijkheidsontwikkeling als de gemeenschapszin. Het is voor ons geen kwestie van *of/óf*, maar ontplooiing en toerusting gaan samen. De relationele visie op mens

▲
Zelf doen onder
begeleiding

en bewegen die op de Calo is ontwikkeld, heeft daarom de context waarin de leerlingen zich ontwikkelen en bevinden ook sterk benadrukt. Deze visie beweegt zich vanuit een personalistisch gedachtegoed richting een kritisch constructief bewegingsonderwijs concept. Peter Heij (2006, p. 288/289) heeft deze ontwikkelingen mooi voor ons op een rijtje gezet:

Onderwijs als zelfontplooiing voor kinderen uit de betere milieus is vaak geen probleem

'De heroriëntatie ten aanzien van het bewegingsonderwijs omstreeks de eerste helft van de jaren '70 had een verschuiving in vertrekpunten tot gevolg. Dit leidde eind jaren '70/beginjaren '80 tot een ingrijpende verschuiving in de didactiek van het bewegingsonderwijs. De (relationele) uitgangspunten van deze didactiek betreffen:

1 *Activiteitgebieden*; indien bewegingsonderwijs kinderen ook wil voorbereiden op deelname aan de 'bewegingscultuur', dan dient het vertrekpunt genomen te worden in de bestaande bewegingscultuur. Binnen de bewegingscultuur in Nederland worden

enkele activiteitgebieden geselecteerd, waarin het bewegingsonderwijs wil introduceren (turnen, ritme en bewegen, atletiek, spel, zwemmen, later ook zelfverdediging, TRASZZ genoemd).

2 *Betekenisgebieden*; omdat pedagogisch bewegingsonderwijs niet zonder meer samenvalt met sport, zijn de activiteitgebieden ook niet zonder meer, ongewijzigd, bruikbaar voor het onderwijs; ze dienen na analyse en reconstructie de 'grondgegevens' te bieden, waardoor een kritische en pedagogisch verantwoorde introductie in het betreffende activiteitgebied mogelijk wordt. Op deze wijze is men gekomen tot het aanwijzen van 'betekenisgebieden' (b.v. binnen het activiteitgebied turnen de betekenisgebieden springen, zwaaien en balanceren). Betekenisgebieden betreffen een herordening van het 'wat' (*Wat wordt geproblematiseerd in bewegingsonderwijsleersituaties?*). Voor het inrichten van geschikte bewegingsonderwijsleersituaties op basis van de betekenisgebieden is een tweetal criteria geformuleerd waaraan deze moeten voldoen, t.w. oproepbaarheid en uitbouwbaarheid.

3 *Zinsamenhangen*; binnen een bepaald betekenisgebied zijn meerdere wijzen van deelname mogelijk. Deze worden benoemd als zinsamenhangen. Zinsamenhangen betreffen een duidingskader ten aanzien van het 'hoe' (*Hoe nemen leerlingen bewegend deel aan een bepaalde bewegingsonderwijsleersituatie; wordt de springkast b.v. uitstellend gepasseerd of overbrugd?*).

Bols

Hierop doordenkend is er de laatste jaren op de Calo een niet onverdienstelijke poging gewaagd om de kern (de bewegingsonderwijsleersituatie (bols)) te laten om- en doordringen vanuit meerdere perspectieven, want het bewegingsgedrag is immers specifiek gedrag dat verschillend beweegniveau laat zien. Deze manier van kijken en duiden start met een eenvoudige kijkwijzer, waarbij het gaat om ten minste drie factoren: (1) de persoon (de mens), (2) de omgeving (de wereld) en (3) de activiteit (het zogenaamde OPA-model). Zo komen we voor het sporten en bewegen tot drie belangrijke perspectieven van waaruit we kunnen handelen, beïnvloeden en lesgeven:

- 1 De persoon, de zich bewegende mens die initiatieven neemt
- 2 De omgeving, de sport- en beweegcultuur die ons uitdaagt om te bewegen
- 3 De activiteit, dat wat het beweeggedrag laat zien, waar 1 en 2 samenkomen.

Daar waar de drie cirkels elkaar raken is de concrete werkelijkheid, de bols, die opgevat

kan worden als een chaotische mix van allerlei factoren die werkzaam zijn in en op het beweeggedrag van de deelnemer. Het menselijk gedrag – en dus ook het beweeggedrag – kan worden gezien als een hotspot van biologische-, psychologische- en sociale factoren. Om nu beter inzicht te krijgen op de praktijk (en een smakelijke hotspot samen te stellen) zijn we genooddaakt een theoretisch en relationeel kader te ontwikkelen, waardoor we met elkaar kunnen onderzoeken welke factoren van belang zijn voor het beïnvloeden van het bewegen. We starten met deze driedeling omdat het aan de ene kant eenvoudig is (het zijn er immers maar drie) en aan de andere kant wel inzicht geeft in de complexiteit van de praktijk, namelijk dat de handelende persoon, zijn omgeving en de getoonde activiteit altijd en onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Inzoomen

Wanneer we verder in willen zoomen op zelfstandig leren (en het had – zoals gezegd – ook net zo goed samenwerkend leren kunnen zijn), dan moeten we dit vooral doen vanuit een triade- of meervoudig model (bijv. het OPA model). Het onderwijs is – net als de wereld om ons heen – namelijk aan voortdurende verandering onderhevig, hoewel er natuurlijk ook veel (goede) patronen, waarden en gewoontes blijven voortbestaan. Een belangrijke vraag, die Kees Faber (2016) onlangs in dit blad ook stelde en beantwoordde: hoe gaan we met deze veranderingen om? Wat is ons toekomstperspectief? Crum en Stegeman gaven al aan; we willen onze leerlingen niet alleen in en door het onderwijs vormen, maar ook toerusten op

een duurzaam bewegen in de samenleving. Onderwijs is niet alleen van belang voor het individu, maar ook voor de samenleving. Dit is geen nieuw inzicht, maar komt ook duidelijk tot uiting in de drie domeinen die Gert Biesta (2015) onderscheidt:

- 1 Kwalificatiefunctie: het aanleren van kennis, vaardigheden en houdingen als voorbereiding op een vervolgopleiding en/of deelname aan arbeid.
- 2 Socialisatiefunctie: het aanleren en internaliseren van maatschappelijke, sociale, culturele en politieke normen, waarden en gedragingen voor het verwerven van een positie in de samenleving en het vervullen van meerdere sociale rollen.
- 3 Persoonsvormende functie: het stimuleren van de ontwikkeling van een eigen identiteit en onafhankelijkheid ten opzichte van de vigerende maatschappelijke orde en cultuur.

Hij verwijst met zijn domeinen naar een dergelijke drieslag: mens (subjectivering), wereld (socialisering) en activiteit (kwalificatie). In het *Basisdocument VO* wordt ook gesproken over bewegen verbeteren, bewegen regelen en bewegen beleven. En het boek *Perspectieven op bewegen* (didactiek voor het bewegingsonderwijs in het basisonderwijs) heeft het over: organiseren van bewegingssituaties, optimaliseren van bewegingssituaties en ontplooiën van bewegingsinitiatieven. Ook gebruiken we het didactisch-methodisch instrumentarium loopt 't (omgeving), lukt 't (activiteiten) en leeft 't (leerlingen).

In dit Topic zal het zelfstandig leren dan ook worden aangevlogen vanuit de drie perspectieven. In het artikel van Annemieke Hart en Heleen van Muijen-Jacobs zal vanuit het persoonsperspectief vooral aandacht worden besteed aan het zelfstandig beter leren bewegen door de leerling. Vanuit het omgevingsperspectief zal door Chris Hazelebach het zelfstandig werken in de lessen worden belicht, zal Jaap Kleinpaste nader ingaan op de invloed van de 'peergroep' en benadrukt Joop Duivenvoorden het belang van de digitalisering binnen het zelfstandig leren. In het praktijkkatern zal Berry van Ierssel met behulp van de activiteit tikspelen laten zien hoe je vanuit dit perspectief zelfstandigheid kan beïnvloeden. Maar let wel, het zijn en blijven perspectieven en geen aparte of eenduidige invalshoeken die het boeiende beweeggedrag in onze lessen in kaart willen brengen.

Onderwijzen en opvoeden betekent steeds beter inzicht krijgen op de daadwerkelijke interactie en inter-esse tussen leerlingen, leraren en leerinhouden. Zelfstandig leren krijgt zijn betekenis en plek in een veilig pedagogisch klimaat, waarbij de leerlingen worden uitgedaagd tot meervoudige handelingsbekwaamheden. ■

◀
Zelfstandig met
hulpverleners

Geraadpleegde literatuur

- Anthoni, K. & Ensink, W. (2015). *Be sportsminded Bewegen sport en maatschappij*. Edu-Actief
- Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Uitgeverij Phronese
- Faber, K. (2015). Droom ik? (1) en Droom ik? (2). *Lichamelijke Opvoeding*, 103, nr. 9, pp. 6-11.
- Heij, P. (2006). *Grondslagen van 'verantwoord' bewegingsonderwijs - filosofische en pedagogische doordenking van relationeel gefundeerd bewegingsonderwijs*. Budel: Damon.
- Langeveld, M.J. (1979). *Beknopte theoretische pedagogiek*. Noordhoff Uitgevers B.V.
- Prohl, R. (1999). *Grundriss der Sportpädagogik*. Wiebelsheim: Limpert

Contact:

hd.verveld@windenheim.nl